

Van Gogh

ARLES-SAINT RÉMY

THE LITTLE LIBRARY OF ART

METHUEN

1

VAN GOG

ARL * SEN-REMI

MALA UMETNICKA
ENCIKLOPEDIJA

VAN GOGH

ARLES * SAINT-RÉMY

par

JEAN LEYMARIE

FERNAND HAZAN
35—37, Rue de Seine, Paris VI

VAN GOG

ARL * SEN-REMI

TEKST
ŽAN LEIMARI

NOLIT/BEOGRAD
1965

Štampa tekstova
Beogradski grafički zavod

»U meni ima nešto, ali šta je to?« Van Gogovo dramatično traženje u društvu koje muči i zaluđuje jeste potraga za sopstvenom ličnošću. Čovek dugo traži svoj *put*, pipa, zastranjuje u teškim porazima koji pripremaju njegovu dušu za bolju službu njegovoj umetnosti. U dvadeset sedmoj godini, u crnoj zimi Borinaža, među najbednijim radnicima na svetu, u njemu se zbiva odlučujući preokret. U rudničkoj jami, kuda ga je dovelo njegovo burno osećanje bratstva, slikar se najzad oslobađa i otkriva svoju konsupstancijalnu *srž*, zapretenu pod ugljenom pre nego što će blistavo da se ražari... Odgurnut ka slikarstvu kao k svom poslednjem spasu, ali veran osnovnoj poruci Biblije koja unapred rezimira sopstveno ispunjenje, on će se popeti »iz tmine u svetlost«, iz magle Severa u vedrinu Juga, »nikad ne dopuštajući da se ugasi plamen njegove duše«.

Poznate su redom sve etape tog blistavog i tragičnog uspona, sve do žalosnog pada u Over-sir-Oazu. Svaka od njih, jasno okarakterisana, poseduje stvarnu neophodnost i puno značenje čiji ritam može da se prati i

povezanost utvrdi pažljivim proučavanjem.

Boravak u Provansi — »veliki period«, kako je s pravom rečeno — znači zenitni trenutak i najviši ljudski uzlet ka Suncu. »Htenje da se najzad vidi jače sunce...« to je bio, prema priznanju samog Van Goga, najvažniji razlog njegovog odlaska za Arl. On se tamo zadržava od 29 februara 1888 do 9 maja 1889, stvara za nekoliko meseci, kao van sebe, »poput lokomotive koja slika«, skoro dve stotine slika. Japanska perspektiva *Mosta u Trenktaju* nadahnuje ga dva puta, u junu, kad obuhvata most u celosti, s nebom i Ronom boje apsenta, i u oktobru (sl. 10), jednog sivog jutra, u smelom spletu linija i šupljina koje dube prostor u svim pravcima a povezane su sa centralnom figurom žene u crnom.

Pejzaži se sastoje od tri uzastopne serije: Voćnjaka, Žetvi i Vrtova, to jest proleća, leta i jeseni. Zima više ne postoji. Nagli procvat Voćnjaka uznosi ga u ekstazu potresnu kao groznica. Tema i vizija još uvek su impresionističke, ali se tehnika usretsređuje na predmet s novom snagom i uprošćavanjem. U maju on iznajmljuje malu žutu kuću koju hoće da pretvori u dom zajednice umetnika, i, da bi smirio svoju paletu, slika *Mrtvu prirodu sa šoljom i vrčem za kafu*, otkriće provansalske boje, »varijaciju plavih boja ublaženih serijom žutih koje prelaze u narandžastu«. Da bi iskusio intenzitet tog sklada, u kome vidi hromatski ključ Juga, — sjaj sunca u plavetnilu, — on u junu stiže na Sredozemno more. Provodi nedelju dana

u mestu Sent-Mari-de-la-Mer, divi se ribarskim barkama na žalu (sl. 6), šarenim i veselim »poput cveća«, i vraća se, ubeđen u potrebu da i dalje »preteruje u boji« i da ostane na Jugu koji »odgovara Japanu«.

Otada, nalazeći se u svom elementu, on plamti celim svojim bićem u istoj meri sa prirodom i njegov žar raste sa usponom sunca. U mističnom buktanju on doseže vrhunac svoje umetnosti, ostvaruje sjedinjenje oblika i boje. Dolina Kroa, umrtvljena pod svetlošću koja žari sa visine, jeste preobražena uspomena na staru Holandiju, japanski raj nove umetnosti. Onda su pokuljali *Suncokreti* (sl. 7), simbol njegove umetnosti, njegovog sunčanog kulta, najsmeliji uspeh jednog umetnika u njegovom nastojanju da

SKICA DRVETA, TUŠ

POSTAR RULEN. 1888

zarobi i učini osetnom za sve zračeću energiju sveta. »Hoću da slikam tako da doslovce svako ko ima oči može jasno da vidi.«

Ta upotreba čistih tonova dovodi ga do nove interpretacije ljudskog lica, utoliko originalnije i uzbudljivije što se portre tada nalazio u potpunoj nemilosti. Veličanstvena serija od četrdeset pet arležanskih portreta, među kojima je i onaj *Poručnika Milijea* (sl. 9), s tamnim licem, s crvenom kapom na smaragdnoj pozadini, odgovara pedesetini seljačkih likova iz Ninena, ali njegovo tehničko majstorstvo otsada upija bez sentimentalnog taloga njegovu ogromnu pobožnu ljubav. »Slikanje lica, priznaje i on sam, jeste posao koji mi dopušta da gajim ono što

je najbolje i najozbiljnije u meni.« Njegova je slikarska ambicija da, i pored toga što je već oživeo ljudsku dubinu svog zemljaka Rembranta, ostvari u portretu ono što je Mone uspeo u pejzažu: da tradicionalno *plastično* pretstavljanje pomoću svetlo-tamnog zameni *muzikalnom* interpretacijom zasnovanoj na izražajnoj vrednosti čistih boja. Van Gogovi portreti pojavljuju se tako poput ikona na simboličnim pozadinama gde žuto i plavo, dovedeni do paroksizma, igraju istu preobražujuću ulogu kao zlatno i modro na vizantiskim mozaicima ili kod Primitivaca iz Sijene. Ali za ove je boja bila postojan, krut elemenat, s jedinstvene lestvice, opšta i apstraktna nepromenljiva vrednost, dok za njega ona postaje konkretna sugestija zem-

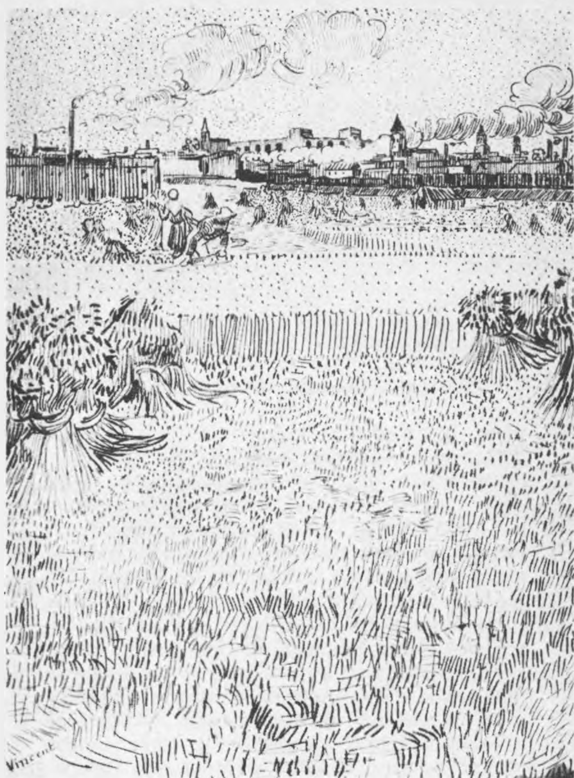

PROVANSALSKE KUĆE NA OBALI. TUŠ. 1888.

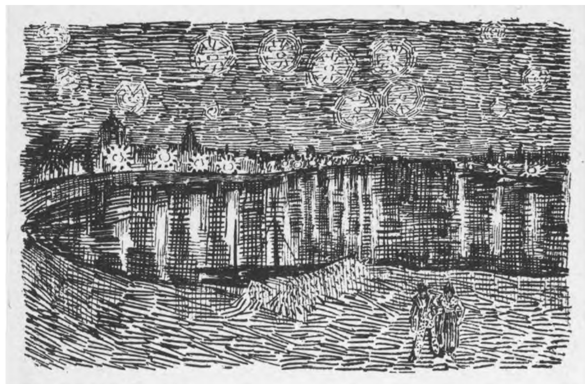
lje, neba, sunca, kao i dimenzija osećajnosti, subjektivna snaga čije se postepeno zasićavanje slaže s njenim unutrašnjim ritmom, poslušna vesnica njegovog zanosa ili njegove potištenosti.

Neiscrpni sklad žutih i plavih boja opeva slavu sunca i njegovih ekvivalenata, suncokreta i žetvi pod plavim nebom Provanse. Ali demonske boje crvena i zelena, nosioci »strašnih ljudskih strasti«, takođe učestvuju u tom razdraženom simbolizmu. »Silno me zanima problem kako slikati na licu mesta noćne prizore i utiske i samu noć«, kaže on. Pokušao je to više puta. Platno Kreler-Milera (sl. 2) pretstavlja »spoljašnji deo jedne kafane, obasjan velikim gasnim fenjerom u plavoj noći, sa kutkom plavog zvezdanog neba«. Deformacije perspektive i osvetljenja naglašene su na dramatičan način. Intenzivna žuta svetlost oko fenjera iseca u crne senke profil kuća na tamnom plavetnilu neba posutog džinovskim zvezdama. Iza pra znog prostora u prvom planu guraju se prema svetlosti oštre, sićušne siluete. Baš u toj kafani, u veče uoči Božića, došlo je do dramatične scene sa Gogenom. Van Gog je sam sebi odrezao uho (sl. 11) i nekoliko meseci kasnije, pošto su krize postale hronične, sam zatražio da ga puste u sanatorijum u Sen-Remiju.

Sen-Remi, na putu za Mosan, leži samo nekoliko kilometara od Arla, ali pejzaž je tu veličanstveniji i nemirniji. To je Provansa Malih Alpa i Boa. Intenzitet nije slabiji nego na delima iz Arla, ali on prelazi iz boje u

ŻETVA. ARL. JUN 1889

ZVEZDANA NOĆ NAD RONOM. ARL. 1888

crtež, iz hromatske koncentracije u linearni dinamizam. Van Gog odustaje od triumfujućih hromnih ili kobaltnih površina, da bi u skladu sa svojim potištenim raspoloženjem usvojio iskidanu, izmešanu gamu, prigušenu sivim i smeđim bojama vrlo suptilnog i bogatog nijansiranja i krajnje rezonance. On je sad opsednut zgrčenim i iskrivljenim oblicima, vegetalnim erupcijama, halucinantnim perspektivama, svetom isprepletenim metežima i olujama u koji se projektuju njegove muke, kao da su pokretačke težnje njegovog bića, prigušene usamljeništvom i bolešću, odjednom izbile na videlo u ispražnjenju punom nemira. Nikad umetnost nije temeljnije odigrala svoju ulogu *pročistitelja*. I pored prekida, više od sto pedeset platna da-

tira samo iz te godine i svedoči, pre nego o bolesti, o onespokojavajućoj pobedi nad njom. Njegovom stvaralačkom žaru dovoljan je najmanji povod, ali uslovi u kojima radi ograničavaju njegovo delo na nekoliko karakterističnih serija, stvaranih sad u sobi, sad u vrtu, i kad je mogao da izlazi, u okolnim poljima gde su tri motiva na njega ostavila naročit utisak: Čempresi, Masline i Planine. On sa bratskom ljubavlju slika *Masline,* isprepletene s krševitim tlom, sa zgrčenim rukama koje se krive ka nebu, simbol sopstvene borbe, i mračne baklje *Čempresa,* »ekvivalenat i suprotnost Suncokreta«, otelotvoreni privid metaforičnog požara koji osvaja celu prirodu i od kog se žare čak i hridine. ***Žitno polje sa čempresom*** (sl. 14)

VINCENTOVA SOBA U ARLU 1888

PROVANSALSKA KUĆA. TUŠ. 1888

je jedan od najpotpunijih uspeha iz tog perioda . . .

On seda u voz za Pariz 16 maja 1890, krećući za finalnu etapu u Over-sir-Oazu. Skoro do poslednjeg časa slika *Bele ruže* (sl. 13), Perunike koje su ponovo procvale u parku. Njegova sudbina neumoljivo ga zove na Sever, ka slamnim krovovima njegovog detinjstva, »ali bilo bi nezahvalno od mene da kudim Jug, poverava se on napuštajući ga, i priznajem da se vraćam s velikom tugom.« Kao Toledo Grekov, Provansa je kristalisala njegov genije. Buktinja moderne umetnosti, njegovo srce zauvek gori na stabljici suncokreta.

REPRODUKCIJE

1. PISMO VAN GOGA EMILU BERNARU *Datirano u Arlu, 1888.*

2. KAFANA, UVEČE. ARL, SEPTEMBRA 1888. *Muzej Kreler-Miler, Oterlo.*

3. MRTVA PRIRODA: ŠOLJA I VRČ ZA KAFU. ARL, MAJA 1888. *Privatna zbirka, Pariz.*

4. GIMNAZIJALAC (KAMIJ RULEN). ARL, 1888. *Muzej Sao-Paola.*

5. ZALAZAK SUNCA BLIZU ARLA. 1888. *Kunstmuseum, Vintertur.*

6. BARKE NA OBALI. AKVAREL. ARL, JUNA 1888.

7. SUNCOKRETI. ARL, AVGUSTA 1888. *Zbirka Kurto, Tate Gallery, London.*

8. PRIVEZANI BRODOVI. ARL. AVGUSTA 1888. *Kunstmuseum, Esen.*

9. PORTRE PORUČNIKA MILIJEA. ARL, SEPTEMBRA 1888. *Muzej Kreler-Miler, Oterlo.*

10. MOST U TRENKTAJU. ARL, OKTOBRA 1888. *Privatna zbirka, Njujork.*

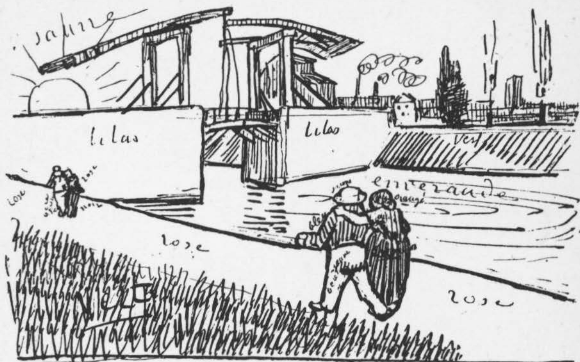
11. PORTRE UMETNIKA SA OTSEČENIM UHOM. ARL, JANUARA 1889. *Institut Kurto, London.*

12. DOLINA KROA KOD ARLA: BRESKVE U CVATU. ARL, MART-APRIL 1889. *Institut Kurto, London.*

13. HODNIK U BOLNICI SEN-POL. SEN-REMI, 1889. *Museum of Modern Art, Njujork.*

14. ŽITNO POLJE SA ČEMPRESOM. SEN-REMI, SEPTEMBRA 1889. *Institut Kurto, London.*

15. BELE RUŽE. SEN-REMI, MAJA 1890. *Privatna zbirka, Njujork.*

Mon cher Bernard, ayant promis de t'écrire je veux commencer par te dire que le pays me parait aussi beau que le Japon pour la limpidité de l'atmosphère et les effets de couleur gaie. Les eaux font des tâches d'un bel émeraude et d'un riche bleu dans les paysages ainsi que nous le voyons dans les crepons. Des couchers de soleil orangé pâle faisant paraître bleus les terrains. Des soleils jaunes splendides. Cependant je n'ai encore guère vu le pays dans sa splendeur habituelle d'été. Le costume des femmes est joli et le dimanche surtout on voit sur le boulevard des arrangements de couleur très naifs et bien trouvés. Et cela aussi sans doute s'égayera encore en été.

Vincent

Vincent

